

Jørgen Olsen Krokhaugen

– en foregangsmann i Folldal

Våren 1836 kom det en evnerik ungdom fra Dovre til Folldal som lærer. Han starta som omgangsskolelærer i Øvre Folldal, og seinere vart det lærerpost i fastskolen ved kirka. Denne karen var født 15. november 1817, døpt Jørgen, og var altså bare vel 18 år da han kom til lærergjeringa i Folldal. Farsnavnet var Olsen, og denne Jørgen Olsen skulle bli en framtreddende person i Folldal, som lærer og klokker, skyssstasjonsholder og gjestgiver, landhandler,

Portrett av Jørgen Olsen Krokhaugen, her med Oscar IIs fortjenstmedalje. Foto: MINØ.030944

poståpner, gardbruker, og en aktiv person i lokalsamfunnet, også som herredsstyremedlem og varaordfører, og et kort virke som ordfører.

Ivar Sæter skriver i den gamle bygdeboka fra 1920 at Jørgen var «en kløpper baade til at tale og skrive for sig», og at han var et «styggelig godt hugu».

Jørgen kjøpte i 1846 Krokhaugen og vart boende der resten av livet. Derfor kalles han gjerne «Jørgen Olsen Krokhaugen» i kildematerialet, men sjøl brukte han nok oftest bare farsnavnet attåt fornavnet, og han skrev seg vanligvis kort og godt «J. Olsen». På sine eldre dager vart han i bygda typisk nok ofte kalt «Gammel-Krokhaugen».

Jørgen synes sjøl å ha brukt bare patronymet (farsnavnet), og ikke gardsnavnet. Og når han skrev under dokumenter o.l., var det gjerne bare «J. Olsen». Her fra herresstyreprotokollen for Lille-Elvedalen.

Oppvekst i Dovre

Jørgen var født 15. november 1817 på Høgbrenna, eller Høibrennen, en plass under Dovreskogen bygdealmanning. Familien fløtta lenger opp i Dovre og bygde opp

bruket Vorkinnsøverjeldet, som også vart kalt Skrugstad. Og da Jørgen vart konfirmert i Dovre kyrkje 20. mai 1832, vart han innført i kyrkjeboka med dette namnet: «Jørgen Olsen Skrogstad». Blant konfirmantene er han innført først av guttene, og den eneste med omtalen «Christendomskundskab og moralske Forhold udmærket godt». De neste er «... nesten udmærket godt». Så vi ser at det nok var «et godt huggu» på denne ungdommen.

Ellers er det lite en vet om barndom og ungdom i Dovre. Skrugstad var husmannsplass den tida Jørgen vokste opp der, så det var nok ikke under særlig romslige kår. Men han kom seg fram her i livet.

Lærer i Folldal

Skolelærerne på den tida Jørgen kom inn i denne gjerninga, var oftast ikke seminarutdanna. Dette vart mer vanlig noe seinere. Det var gjerne slik at en ungdom som viste gode evner «i boklig retning» fikk noen uker med opplæring hos presten eller kanskje en lærer, og så vart han prøvd en messesøndag i kirka. Bestod han denne prøva, så kunne han få begynne som lærer, og så vart han prøvd av prosten før han fikk fast tilsetting. Vågåpresten Hans Peter Schnitler Krag fikk i 1835 i stand ei slags høgere allmennskole, men det er ukjent om Jørgen gikk der.

Jørgen begynte som omgangsskolelærer i «9de Skoledistrict i Lessø», i 1836. Han kvitterte på at han overtok skoleprotokollen 16. april dette året. Distriktet hans strekte seg fra Husom til Hjerkin og var delt i fire roder. Han hadde 8 uker skole i hver rode hvert år, altså 32 uker skole til sammen. Lønna for dette var 16 speciedaler – ikke noen årslønn å bli rik av akkurat. Men som omgangsskolelærer

hadde han maten der han til ei hver tid holdt skole.

Jørgen Olsen overtok visstnok i 1840 som lærer ved Folldalsverkets fastskole i «Kirkeskolens krets» og samtidig omgangsskoleposten i Atndalen. Dette skjedde nok ved årsskiftet, for hans etterfølger i omgangsskolen i øvre Folldal, Endre Trosdahl, kvitterte for overtagelse av den skoleprotokollen 14. januar. Fastskolen lå like nedafor Folldal kirke, der det hadde vært skolehus sia på 1700-tallet. Trolig vart Jørgen samtidig også kirkesanger i Folldal.

Jørgen var nå lærer ved fastskolen, visstnok fram til 1856 eller -57. Når han slutta som klokker er litt uvisst. Ved barne-dåp i 1856 titulterer presten ham som «Grdbr forhenverende Kirkesanger». Men han benevnes kirkesanger når han blir Folldals første poståpner i 1863.

Kjøper Krokhaugen

Ved andre barnedåpen, i 1845, kalles Jørgen selveier på Enget. Men en har ikke funnet noe om at han har kjøpt eller solgt noen eiendom med det navnet. Året etterpå kjøpte han imidlertid plassen Krokhaugen. Skjøtet fra forrige eier var datert 6. mai 1846, og utstedt til «kirkesanger Jørgen Olsen». Prisen på plassen var 50 speciedaler og ei årlig avgift til Brandsnes eller Kroken på 2 ort. Det var nemlig slik at plassene som i si tid vart rydda og bygd i Midtbygda, på Krokens og Husoms grunn svarte grunnleie til disse gardene. Da plassene ved matrikkelrevisjonen i 1820-åra vart tatt inn i matrikkelen, gikk de for så vidt over fra å være husmannsplasser til å bli leilendingsbruk, og den tidligere fastsatte grunnleia gjaldt fortsatt. Det som prisen i skillet da omfatta, var bygningene på plassen, og bygselsretten (rydningsretten).

Når grunnleia på Krokhaugen var på 2 ort, så forteller det at det var en av de minste plassene. Grunnleia på plassene var fra 2-3 ort og oppover, mange betalte 4 ort, og noen få litt mer. I 1865 vart det holdt ei forretning som fastsatte ei engangsavgift som bygslesmennene måtte betale til grunneierne på Kroken og Husom, og at den årlige leia da skulle utgå. Jørgen måtte betale 3 speciedaler for Krokhaugen, fortsatt av de minste. Gjennomsnittlig betalte bygselsbrukerne 7 ½ speciedaler. Og med dette var de blitt sjøleiere.

Den gamle bygselsleia skulle, ifølge avtalen fra 1753 mellom bygslesmennene og grunneierne bestå uendra for plassene, uansett hvor mye de eventuelt vart forbedra. Derfor gjenspeiler nok også engangsavgifta i 1865 i en viss grad den gamle årlige leia for brukene. Men på denne tida var Krokhaugen i ferd med å bli en atskillig bedre og mer verdifull eiendom. Dette ser en også i at den i 1820-åra av matrikkelkommisjonen vart satt i skyld av bare 4 skilling. Men ved matrikkelrevisjonen i 1860-åra vart skylda på Krokhaugen satt til 22 skilling.

Familien

Jørgen begynte altså som omgangsskolelærer i Atndalen krets i 1840, og han fant kona si der, nemlig «Ragnild Pedersd. Stadsbuøien», som det står i vielsesinnførselen. Hun var fra Midtøyen (Stadsbuøyen). De vart gift i Folldal «Løverdag 20 Marts» 1841. Han benevnes da «Ungkarl Skolelærer & const. Kirkesanger Jørgen Olsen Skrukstad».

Ragnild og Jørgen sitt første barn, dattera Mari, vart født først i desember 1841 og døpt i Dovre kirke andre juledag. Da benevnes foreldra «Inderst Jørgen Olsen Vorkind og Hstr. Ragnild Peders-

Familiebilde, udatert. Foran f.v. Mari (g. Fallet), Jørgen og Ragnild, Marit (g. Brandsnes). Bak f.v.: Ole, Pernille (g. Sandbakken) og Petra (g. Sætre). Foto: MINØ.131244

ltr.» og alle fadderne var dovringer. Det kan da sjå ut som at de bodde på heim-plassen hans (Vorkinnsøverjordnet) på dette tidspunktet. Inderst er en som bor til leie hos noen. Men dette måtte vel være av heller kort varighet, sia han, så langt en vet, også på denne tida var lærer i Folldal.

Hvor familien bodde hen de første åra, er for øvrig ikke helt sikkert. Ved andre barnedåpen, for dattera Marit i 1845 i Folldal, kalles de Enget. Men så kjøpte Jørgen Krokhaugen året etter, og sia bodde de i hvert fall der.

Jørgen og Ragnild fikk i 1847 en sønn som vart døpt Ole, i 1851 dattera Pernille,

i 1856 sønnen Peder som døde i fireårsalderen, samt dattera Petra i 1861. Ved barnedåpene benevnes han oftest bare som selveier eller gardbruker, bare i 1856 påhekta «forhenverende Kirkesanger».

Ved folketellinga i 1865 er sønnen Ole og de to yngste døtrene heime, i tillegg til at Jørgen har en tjenestedreng og ei tjenestepike. Ti år seinere har Ole familie og bor på Krokhaugen og er «Handelskarl». De to yngste døtrene til Jørgen er også fortsatt heime. Jørgen benevnes gardbruker, og han har en tjenestedreng. Går vi til folketellinga i 1891, så bestod husholdet da kun av Jørgen og Ragnhild, samt Jørgen Olsen Bruvolden, som var tjenestedreng og «Skydskarl». Dattera Pernille og mannen Bersvenn, som seinere overtok Krokhaugen, hadde da en del av hans heimgard Sandbakken i Tynset og bodde der.

Skysstasjonsholder og gjestgiver

De gamle skysskiftene i Folldal var Holen i Grimsbu, samt Husom og Dalen i øvre Folldal. Det var nok ikke noe skysskifte mellom Holen og Husom, altså i Midtbygda, før i 1861. I hvert fall vart det skysstasjon på Krokhaugen fra 31. juli dette året, og trulig samtidig slutt på skysskiftet Husom. I «Fortegnelse over Rigets Skyds-Stationer», en protokoll som ligger under skyssvesen i Samferdselsdepartementets arkiv (RA) står «Krokhaug». Derfra skysses det 1 ½ mil til «Dalen i Øvre Foldalen» og 1 mil til «NordreHolen Nedre Foldalen». Protokollen er datert til 1875, men mange endringer i åra før er innført, så den synes å være innretta seinest i 1866.

Det er i et brev fra fogden til amtmanden i 1888 at opplysninga om når det vart fast skysstasjon på Krokhaugen fram-

kommer. Og fogden gir da skyssstasjonsholderen et godt skussmål etter 27 års virke som sådan: «... ligesom denne har udført sit Hverv til Tilfredshed, saaledes har han anskaffet Kjøreredskeer og Inventarium til de Reisendes Behov, ligesom han har tilstrækkelig og vel indrettet Husrum for Behovet».

I 1888 fremma Peder O. Kroken og Tron T. Bustad forslag til herredet om flytting av skysstasjonen og gjestgiveriet fra Krokhaugen til Kroken, noe Folldals formannskap gikk inn for. Men ordføreren var tvilsom til dette, og likeså lensmannen. Fogden viser i brev til amtmanden til at de to bød å betale kommunen 40 kroner for å få overta, hvilket han mente virka til at «kommunebestyrelsen» gjorde sitt vedtak. Enden vart i hvert fall at Jørgen fikk ny kontrakt, som før uten godtgjørelse fra stat eller kommune, og fortsatt krav om å holde 4 faste og 2 reservehester.

Jørgen hadde i 1896 overlatt garden til svigersønnen Bersvenn Sandbakken, men fortsatte tydeligvis som stasjonsholder. Han sa opp dette i 1899, og da overtok nok Bersvenn vervet, og han benevnes i folketellinga 1900 «Gaardbruger, selveier Stationsholder og postaabner».

Skysstasjonen og gjestgiveriet på Krokhaugen er omtalt i mange reise-skildringer både i bøker og i mange avisartikler. Og det vanker mye skryt av både naturen og gjestgiveriet. Den mest kjente som overnatta der er kanskje Aasmund Olavson Vinje, som sist i juli 1860 var på tur til Nidaros på kongekroninga. Han omtaler riktignok ikke Krokhaug i det hele tatt i boka han skrev om ferda si, «Ferdaminne fraa sumaren 1860», og dessverre fins ikke skyssdagbøker fra denne tida bevart. Men tradisjonen er sterk i Folldal for at Vinje overnatta

på Krokhaug, noe også Per B. Støen har skrevet med referanse til faren, som gikk sammen med Vinje oppover Folldal den gangen. Folldølene mener forøvrig at det var på Krokhaugen Vinje satt og så den flotte utsikta mot Rondane og skrev «Ved Rondane» (No ser eg atter slike fjell og dalar).

Hvor mange reisende det dreide seg om ved skysstasjonen og gjestgiveriet på Krokhaugen er ikke lett å tallfeste. Den eldste bevarte skyssdagboka synes å være ei som starter i 1898, og som ligger i amtmannens arkiv. Den viser at det i 1899, på den tida skysstasjonsdrifta gikk over fra Jørgen Olsen til svigersønnen Bersvend Sandbakken, var om lag 175 reisende innom. Det var absolutt flest om sommeren: 74 i juli og 57 i august.

En kan jo også nevne at skysstasjonene ofte hadde egne hus som de reisende (tatere/sigøynere) fikk overnatt i, og som ofte kunne bli kalt fantstugu eller fantkåkk eller lignende, og de lå gjerne litt unna de andre husa. Det var også et slikt på Krokhaugen, og det lå på oversida av bygdeveien rett ovafor tunet, og dette bar tilnavnet «Gladheim».

Landhandler

Den første «butikken» i Folldal kan en for så vidt si var Folldalsverkets provianthus. Det stod på Kvannsletten, og kom trolig i gang først i 1750-åra. Det er merka av på et kart i 1757. Den første landhandelen i Folldal var det visstnok Jørgen Olsen som starta. Men det synes vanskelig å si noe sikkert om akkurat når. Det å drive handel var fra de eldste tider forbeholdt byborgere – ellers måtte en få kongelig bevilling for å drive landhandel. Det kom lettelser i lovgivninga, blant anna i 1857 da det vart lov å drive landhandel fra fast utsalgssted.

Men en måtte få handelsbrev fra fogden, og i Gudbrandsdalsfogdens fortegnelse over handelsbrev står det at «Jørgen Olsen Kroghaugen» har fått det 12. januar 1860.

Sia Jørgen slutta som lærer i 1856 eller -57, hadde det vært nærliggende å anta at det var da han starta butikkvirksomheta. Men nøyaktig tidspunkt for dette får vi la bli litt uvisst.

Jørgen benevnes landhandler i folketellinga i 1865, men ikke ti år seinere. Da ser det ut til at sønnen Ole hadde overtatt landhandelen, for han bor heime på Krokhaugen med kone og ett barn, og han kalles «Handelskarl».

Omkring 1870 vart det starta flere forbruksforeninger (samvirkelag) i Folldal. Kanskje vart konkurransen hard, og i hvert fall ser det ut til at det var slutt på handelsvirksomheta på Krokhaugen seinest først i 1880-åra, sia både Jørgen og sønnen Ole var engasjert i oppstarten av ei ny forbruksforening. I 1883 vart nemlig «Kvanslettens forbruksforening» stifta, med Jørgen Olsen som styreleder og sønnen Ole ansatt som «utselger». Foreninga vart i 1888 slått sammen med ei anna forbruksforening, nemlig Folldal Sogns forening. Men denne vart oppløst i 1890, og året etterpå makeskifta Ole Jørgensen Krokhaug med svogeren sin og flytta til Søndre Husom. Det var altså ikke butikkdrift på Krokhaugen fra først i 1880-åra, helt til seinere eier H.E.H. Nilsen starta landhandel der att i 1906.

Bakeri

Det kan i denne sammenhengen også nevnes at Jørgen Olsen hadde bakeri på Krokhaugen. En vet ikke når dette starta, men da Jørgen fikk takst på bygningene sine for å tegne forsikring i 1870, var det blant de mange husa også ei «Bryger og

Bagerhuusbygning». Der var det i det ene av to rom «Bagerovn og indmuret Bagstekke». På denne tida var det knapt noen ellers i bygda som hadde bakerovn – jernkomfyrer med bakerovn var enda svært så sjeldent. Derfor var ovnsbakt brød lite brukt – det daglige brød var flatbrød – og det kunne kanskje være litt salg av brød i landhandelen. Ellers var vel den slags brød noe som først og fremst vart bakt til gjestgiveriet – gjester fra urbane strøk forventet nok å få slike brødvarer. Hvor lenge bakeriet var i drift er også usikkert, men baking til gjestgiveriet kan en vel anta foregikk også etter at landhandelen var avvikla. Også eieren av Krokhaugen fra 1906 hadde bakeri, attåt gjestgiveri og landhandel.

Poståpner

Omfanget av post var sjølsagt lite i eldre tider. Det offentlige hadde egentlig ikke noen ordnet postgang i Folldal før etter midten av 1800-tallet. Folldalverket hadde egen postbærer. Den første offentlige postordninga i Folldal kom med opprettelsen av ei postrute Tynset – Alvdal – Folldal – Hjerkin i 1862. Og allerede 29. august året etterpå kom en kongelig resolusjon om opprettelse av et poståpneri i Folldal på denne ruta. Dette kom i virksomhet på Krokhaugen fra 1. oktober 1863, med postforsendelse en gang i uka. Poståpneriet fikk navnet «Foldalen».

Sia Krokhaugen lå i bygdas sentrum på den tida, var det naturlig at poståpneriet vart lagt til skysstasjonen og gjestgiveriet der. Første poståpneren vart altså «Kirkesanger Jørgen Olsen Krokhaugen», og denne funksjonen hadde han i nesten 37 år. Fra 1. juli 1900 overtok «Stasj.holder Bersvenn Sandbakken», altså svigersønnen som hadde overtatt garden i 1895. Lønna

som poståpner var i starten 8 speciedaler i året, fordobla i 1872. I 1886 var det 100 kroner, og i 1895 økt til 150 kroner.

Postmengda var sjølsagt ikke stor den første tida. Poststatistikk forteller at det i 1866 var 751 avsendte brev over poståpneriet på Krokhaugen. Går vi til 1878 var brevmengda økt til 1900. Dette var siste året det gamle Foldalens Interessentskab var i drift, og to år seinere var antallet brev litt lågere, nemlig 1700. Generelt økte antallet brev vi sendte videre utover, og i 1900, det året Bersvenn Sandbakken overtok poståpneriet, var antallet avsendte brev kommet opp i 4200. Men da var det også blitt postkontorer i Dalholen, Grimsbu og Nordre Atndalen.

Aktiv i lokalsamfunnet

Jørgen Olsen vart en mye benytta mann i det offentlige. Han satt blant anna i Lesja herredsstyre for øvre Folldal i perioden 1854-57. Her kan skytes inn at han hadde forfall på møtet 17. januar 1857, som herredsstyret ikke fant «lovlig», og det ila Jørgen ei bot på 60 skilling til «Foldalens fattigkasse». Etter denne herredsstyreperioden, og etter avslutta lærergjerning, satt han i skolestyret for Lesja fra 1857.

Fra 1865 vart øvre Folldal slått sammen med Alvdal og nedre Folldal i herredet Lille-Elvedalen. Her hadde Jørgen oppgava som kasserer for øvre Folldals kommunekasse, ei egen kasse for sognet øvre Folldal, fra 1866 til 1873.

Men Jørgen kom også inn i det kommunale styret i det nye herredet. Han vart valgt inn i herredsstyret i Lille-Elvedalen i 1865 og satt der i fire år. Første ordfører i det nye herredet vart hytteskriver ved Lovise hytte, Fritz E. Aas. Ved nytt ordførervalg 12. april 1867, for øvrig på skysstedet Holen i Grimsbu, vart Morten

Mortensen valgt til ordfører, og Jørgen Olsen Krokhaugen vart «Viceord-fører». En viktig sak han var med å behandle, var tilskudd til den nye bygde-veien gjennom Atndalen, «fra Krogen til Strømboen».

Ordfører Morten Mortensen kom også på Stortinget, og ved hans fravær var det varaordføreren som fungerte som ordfører. Dermed var Jørgen Olsen fungerende ordfører 1868-69. Som ordfører vart det også deltagelse i amtformannskapet (fylkestinget). Dette vart satt i «Kjøbstaden Hamar» 7. juni 1869, der han kalles «Viceordf. Landhandler J. Olsen». Også i fylkestinget var en av sakene bevilgning av penger til bygdeveien til Atndalen.

Av andre offentlige verv kan nevnes at Jørgen også vart valgt i komiteen som skulle ordne med ny mur rundt kirkegården i 1867-68, i forbindelse med utvidelse av kirkegården. Dette arbeidet krevde hele 1200 lass med stein, noe som vart utligna på gardbrukerne i bygda. Sia Jørgen bodde så nær kirka, fikk han jobben med å ta imot steinen og føre regnskap med dette. For jobben fikk han 4 specie-daler fra kirkekassa.

Sist i 1870-åra gikk folldølene inn for å bygge ny kirke. Jørgen var da en sjølskreven medlem av byggekomiteen. Han førte regnskapet for byggeprosjektet og leda arbeidet sammen med bygmester Hans Johnsen. For denne jobben fikk han en påskjønnelse på 40 kroner. I forbindelse med innvielse av den nye kirka 18. oktober 1882 var det middag på Krokhaugen hos Jørgen.

Jørgen Olsen fikk altså et bredt virke i skole og kirke, skyssvesen, postvesen, og kommune. Og for dette vart han tildelt ei medalje. Det har vært sagt at han fikk borgerdådsmedaljen, noe også Ivar Sæter skrev i si bygdebok fra 1920. Men den

Medalja som Jørgen Olsen Krokhaugen fikk. Dette er «Kong Oscar II.s Medaille til Belønning for fortjenstlig Virksomhed». Medalja var innstifta i 1882, og kongens monogram ble skifta ut med kongens brystbilde på avers (framsida) trolig i 1885. Privat foto

medalja Jørgen fikk, var «Kong Oscar IIs medalje til belønning for fortjenstlig virksomhet», ei medalje kongen innstifta i 1882.

Attåt det offentlige engasjementet, var nok Jørgen en aktiv herremann i lokalsamfunnet. I ei tid da mange knapt kunne skrive noe mer enn navnet sitt, og slettes ikke hadde kunnskaper om å sette opp et dokument, så var det greit å ha en til å hjelpe seg. Og en ser at han hjalp andre med å utforme brev og dokumenter, og at han ofte opptrådte som verge. I denne sammenhengen kan jo nevnes at han etter fullmakt utsteda skjøtet da Malene Pedersdatter solgte garden Larshus i 1868. Dette er den «Malene frå Foldalen», som Aasmund Olavson Vinje skriver så mye om i «Ferdaminne fraa sumaren 1860», fra vandringa oppover Folldalen til Hjerkin.

Gardbruker på Krokhaugen

Krokhaugen vart altså et sted med mange funksjoner. Men attåt alt det andre var Jørgen Olsen også gardbruker. Det var som nevnt en heller liten plass han hadde kjøpt, men med tilkjøp av eiendomparter som slåtteng, skogteiger og seter, så vart det et bra gardsbruk etter Folldalsforhold. Et inntrykk av hvor godt Jørgen bygde opp garden med alle de andre funksjonene som var der, får en av ei branntakstforretning (bygningstakst) fra 1870. Sjå om denne nedenfor.

Jørgen var veldig opptatt av jordbruket sitt, og prata gjerne om det. Det fortelles at en gang Anders P. Gåshovde, som nok hadde større jordeiendommer enn Jørgen, satt og hørte på dette pratet, så kom det fra «Gammel-Hovdin»: «Dæ æ berre ein skarve maurgard du har. Står e på høgstutaket ditt, så kan e pisse på hafella di ker kant e venda me på!»

Et blikk i folketellingene viser også at han nok betrakta seg mest som gardbruker, for det er første tittelen som oppgis: 1865: «Grdbruger, Selveier og Landhandler»; 1875: «Gardbr Selveier»; 1891: «Gaardbruger & Stationsholder & Postaabner, Selveier».

En titt i «Herredsbeskrivelsen 1863», som er informasjon samla sammen av herredsmatrikelkommisjonen, med tall fra 1865 i øvre Folldal, gir inntrykk av Krokhaug som en etter Folldalsforhold middels gard. Jørgen hadde da 30 mål åker og eng, sådde 3/8 tønne bygg og hadde 1 hest, 7 storfe og 10 småfe. Dyretallet er riktignok atskillig høgere i den samtidige folketellinga, med 2 hester, 14 storfe og 16 sauer, som trolig er nærmere sannheten. Videre i Herredsbeskrivelsen står det at Jørgen høsta 13,5 lass høy på garden og 1 lass på setra i Mjovassdalen, og han tok

noen få lass måsså som tilleggsfôr. Havnina både heime og i setra var «god og tilstrækkelig».

Til enhver gard i fjellbygdene bør det være ei seter. Krokhaugen hadde opprinnelig seter i Einunndalen, den nåværende Blostrupmosetra. Ved skyldsettinga i 1861 vart den opplyst da å ha hørt til Blostrupmoen i 13 år. Om det ikke var andre eiere innimellom, så kan det synes som at Jørgen altså solgte den setra bare et par år etter at han kjøpte Krokhaugen. Og han kjøpte i 1852 ei seter i Mjovassdalen, som han brukte noen år. Dette er en del av nåværende Haldogsøysetra. Han stod som eier av denne i 1865, men ikke i 1867. Dette året var det skyldsetting av ei seter på Gruvsetran vest for gruveområdet i Folldal, den nåværende Skomakerhaugsetra, og eier er Jørgen Olsen Krokhaugen. Han hadde altså kjøpt denne seinest i 1867, og brukte nok denne setra i flere år, før han overlot den til sønnen Ole i 1891.

I 1890-åra kom det ei teknologisk nyvinning til Folldal. Først på året i 1894 vart Folla telefonsamlag stifta for å legge telefonlinje fra Alvdal til Krokhaug, og det vart snart bestemt å forlenge linja vidare til Hjerkin. På denne tida var det ikke slik at folk la inn telefon, men det vart oppretta såkalte talestasjoner på enkelte gardar gjennom dalen. For Kirkekretsen la både Jørgen Olsen på Krokhaugen og P. O. Krogen på den gamle garden Kroken (Brandsnes) inn anbud på talestasjon. Et møte i telefonsamlaget bestemte i mai 1894 med 26 mot 7 stemmer å legge denne til Kroken. Men Jørgen så nok fordelen i å ha telefon på gjestgiveriet på Krokhaugen, så han sendte høsten 1894 et andragende om å få legge ledning fra Kroken til Krokhaugen. Dette vart først innvilga vel et år etterpå. Da hadde Bersvenn Sandbakken

overtatt, og han fikk legge linja til Krokhaugen.

Bygningene på Krokhaugen i 1870

Det var nok bare få og små hus på Krokhaugen da Jørgen Olsen kjøpte plassen, noe en også ser av den relativt låge prisen han betalte. Men med all den virksomheta som vart der, trengtes det større og bedre hus, så det vart nok bygd mye gjennom åra. I 1870 fant Jørgen at det var tid for å tegne forsikring på bygningene sine, noe som da gjerne vart gjort i «Den Almindelige Brandforsikrings-Indretning for Bygninger», en forløper for Norges Brannkasse. Derfor kom lensmann E. Thoresen og 4 «Brandtaxationsmænd» 6. september 1870 og gikk over alle bygningene «... hos gjæstgiver Jørgen Olsen på Kroghaug ...», målte opp og beskrev, og satte verdi på dem. Og det var en godt oppbygd gard med mange hus en ser beskrevet. Alle målene er sjølsagt i alen, men jeg har her regna om til metermål.

Bygningstakseringa starta med «Hovedbygningen», et stort toetasjes tømmerhus på en høy gråsteins grunnmur av gjennomsnittlig høyde på om lag 95 cm. Huset var 13,5 meter langt og nær 6 meter bredt, med høyde vel 6 meter «... til røstets spids». Som det vanlige den tida, bestod taket av bord (taktro), never og torv. Bygninga var utvendig rappet i måfarene og malt brunrød.

Hovedbygninga lå nordvest og øverst i tunet. Omtrent midt på bygninga var det en gang med tofløyet, låsbar dør og med trapp til andreetasjen. Rett innfor gangen var det et lite «Melkekammer». Til høgre var det ei dobbel låsbar dør inn til «Dagligstuen». Her var det 3 fag vinduer, og både peis med kleberkinner og en fireetasjes jernkakkelovn. Det var også

kjellernedgang til egen kjeller under dette rommet. Her, som i de andre romma, var veggene rappet i måfarene og vegger og tak malt. Over dagligstua var det et loft med låsbar dør, 3 fag vinduer og en komfyr. Attåt denne var det også litt oppvarming ved at ovnsrøret fra kakkelovnen i dagligstua under gikk opp i loftsrommet og der inn i skorsteinspipa. Dessuten var det et «Sæng Kamer» med ett vindu i andre etasjen. Over gangen nede var det en gang med ett vindu.

Til venstre fra gangen i første etasje, i sydvestre enden av hovedbygninga, var det ei dobbel låsbar dør inn til «Kramboden». Her var det fire fag vinduer, og det nevnes tre faste diskere med 29 skuffer – her ser en for seg den typiske lange kjøpmannsdisker med de mange skuffene med forskjellige varer i. Ved siden av dette var det et lite kammers, kanskje en kan sjå for seg dette som et kontor i tilknytning til butikken, og kanskje også der funksjonen som postkontor. Men verken i kramboden eller i kammerset ved siden av var det noe ildsted i 1870, så dette måtte være kalde rom gjennom en lang og kald Follaldsvinter! Under kramboden er det en murt kjeller, omkring 3,5 meter i firkant, med utgang i enden av huset med låsbar dør.

I andre etasje over kramboden hadde nok Jørgen Olsen stasstua si. Rommet kalles i branntakstforretninga «Salen». Inn der var det ei låsbar dør. Det var fire fag vinduer, veggene var i tillegg til rappinga panelt og tapetsert, taket hadde halvpaneling og dette og alt unntatt tapetseringa var malt. Og til oppvarming i stasstua hadde Jørgen en seksetasjes kakkelovn, med rør til murpipe på taket.

Det var to stuebygninger til på Krokhaugen i 1870. «Lillestuen» lå like ved hovedbygninga, mot nordøst. Det var et

Det synes ikke å finnes bilder fra Krokhaugen før Bersvend Sandbakken bygde den staselige hovedbygninga sist i 1890-åra, altså av husa Jørgen Olsen fikk bygd. Men hoveddelen av den såkalte «køitbygninga», som etter Jørgens tid huset landhandelen på Krokhaugen, er nok identisk med hovedbygninga til Jørgen, nevnt i branntaksten i 1870. MINØ.023624

lite enetasjes tømmerhus på vel 4 ganger 4 meter, ett rom med komfyr med rør til pipe på taket. Og her var både vegger og tak panelt og malt, og det samme var gulvet. Også denne var rappet utvendig og malt brunrød. Så var det «Nedre Stuebygningen», også enetasjes, 10,5 meter lang og knapt 5,5 meter bred. Her var det to rom, det ene med peis og det andre med en enetasjes kakkelovn. Alle tømmerveggene var rappet og malt. Det nevnes også en gang, muligens felles for de to romma.

Jørgen Olsen drev butikk, og det neste huset som vart taksert, var «Pakboden», altså lageret, i sørøstre del av tunet. Huset var av tømmer, i to etasjer, og hvilte dels på stolper og dels på en simpel grunnmur. Det var 9 meter langt og 4 meter bredt, med tre rom i først etasje, to i andre, og ei låsbar dør og noen små vinduer. I det ene rommet var det «en stor Mel bing af tykke

Bord som er fastgjort i Væggerne». Under det østre rommet var det en murt «Melkekjelder» på vel 2,5 meter i firkant.

Nord i tunet var «Melkeboden», et tømmerhus på om lag 3,5 meter hver vei, med låsbar dør. Like ved dette var det et «Stabur» av tømmer, vel 4,5 meter langt og vel 3,5 meter bredt. Der var det delvis jordgulv i første etasje. Buret hadde to låsbare dører og ett vindu.

Litt vekk i fra tunet mot nordvest lå ei «Bryger og Bagerhuusbygning» av tømmer, knapt 9,5 meter lang og 4,5 bred, med to rom, ei dør og fire vinduer. Som nevnt tidligere var det her både bakerovn og innmurt bakstetakke. I nord, enda lenger unna tunet, var det «en gammel Smidie», men denne ville ikke Jørgen Olsen ha med i forsikringa, fordi han skulle rive den og bygge ei ny smie lengre unna garden.

Uthusbygningene lå øst i tunet. Dette var et tømmerfjøs på knapt 10 meters lengde og 5,5 meters bredde, med to dører og to små vinduer. Der var det 15 båsrom og kalvbinge. Og som ganske vanlig i fjøsa i eldre tid, var det «1 indmuret Fjøslande» med murpipe opp på taket. Dette var av kløvde trær og never og torv. Under en del av fjøset var det en gjødselkjeller. Videre var det et lite tømra saudefjøs med samme slags tak som kufjøset. Ved disse var «Fjøslande med fjøsskur» på vel 8 ganger 5 meter, litt over 4,5 meter høy og med kjørebry. Dessuten var det en større «Tærskelade og Høladebygning» på 9 meters lengde og 4 meters bredde. Høgda var vel 3 meter, men med overbygg på tvert, med kjørebry.

Dessuten var det to staller. Den ene, «Stalden med Skuur og Privet» var til sammen knapt 7 ganger 4 meter. Den hadde fire spilltau. Den andre stallen var noe mindre og hadde 2 spilltau. Jørgen Olsen hadde altså plass til seks hester. Etter avtale han hadde som skysstasjonsholder måtte han holde fire faste hester, og dessuten enten avtale med andre eller sjøl holde to til som reservehester.

Eiendomsbesitter

Jørgen Olsen fikk nok med tida en ganske god økonomi, i hvert fall i lokal målestokk. Han vart etter hvert en som kjøpte og solgte en del eiendommer, som han eide kortere eller lengre tid. Dette var både gardar og sætrer, slåttenger og andre eiendomsparter.

På denne måten skaffet han også eiendommer han kunne overlata til barna sine når de skulle sette bo. For eksempel kjøpte Jørgen Midtre Fallet i 1854. Hvordan han brukte denne garden noen år framover er uvisst, om han drev den som underbruk

eller leide den bort. I hvert fall overtok dattera Mari og mannen Peder Simensen garden da de gifta seg i 1861. Dette var egentlig et makeskifte der Peder mot Fallet overlot svigerfaren Røstplassen, som han eide. Jørgen solgte denne garden att om lag ti år seinere.

Jørgen Olsen kjøpte Søndre Kvannslatten i 1874, en rimelig verdifull eiendom som han betalte hele 1500 speciedaler for. Denne overlot han til sønnen Ole fem år seinere. Dattera Marit var gift til Brandsnes, og hun og mannen Esten Brandsnes fikk ved gavebrev i 1899 blant anna slåtteng ved Grimsa.

Noen eiendomstransaksjoner synes også å ha gitt god fortjeneste. For eksempel fikk Jørgen auksjonsskjøte på Midti Furuhovde i 1870 for 1000 speciedaler. Fem år etterpå solgte han garden att for 2000 speciedaler, uten at en kan finne noen grunn til denne veldige verdiøkninga. Likeså kan nevnes Søndre Stadsbuøyen, som Jørgen fikk auksjonsskjøte på sammen med Ole Pedersen Brandsnes (Nilsgard) i 1877, for 300 speciedaler. Dette var midt oppi myntreformen, og speciedaleren vart veksla i 4 kroner. Jørgen overtok tydeligvis hele garden, og i 1889 solgte han den for 2000 kroner.

Om Jørgen brukte jorda på gardar han eide ei tid, eller leide bort hele garden er stort sett ukjent. Ovafor nevnte Røstplassen drev han kanskje som underbruk de åra han eide den, sia den ikke er så langt unna Krokhaugen. Jørgen fikk også, sammen med fem andre, auksjonsskjøte på Rismoen i 1881. De drev visstnok jorda sammen i noen år. I 1887 solgte de garden for samme prisen som de hadde betalt. Øvre Sletten var også en gard Jørgen eide ei tid, og sikkert flere enn de som er nevnt her.

De siste åra

I 1890-åra begynte Jørgen Olsen å bli en gammel mann og begynte å trappe ned på virksomheta. Sønnen Ole hadde flytta til Søre Husom og blitt gardbruker der, og det vart dattera Pernille og svigersønnen Bersvenn Sandbakken som overtok Krokhaugen. Føderådskontrakt vart skrevet i 1895, og så fikk Bersvenn Sandbakken skjøte på Krokhaugen fra Jørgen året etter. Bersvenn og Pernille hadde hatt en del av Sandbakken på Tynset og bodde der noen år, men ser ut til å ha flytta til Krokhaugen i 1895.

Ifølge føderådskontrakta skulle Jørgen og Ragnhild ha «den øvre stue eller saakaldte sommerstue, der repareres og istandsættes til vinterbolig med tætning, rapering, maling, samt panelt himling og en liden kjælder», alt på føderådsyterens bekostning. Og de skulle disponere de rom de trengte i de øvrige husa på garden. Dessuten skulle de ha spesifiserte mengder av mjøl, tørrfisk, salt, slakt og mjølk, samt 20 kroner kontant hvert år. Og de skulle ha «Hest til fornødne reiser».

Jørgen hadde som nevnt stasjonsholdet til 1899 og poståpneriet til året etter. Og ved folketellinga i 1900 (tellingstidspunkt 3. desember) kalles han «Føderaadsmand og fhv. postaabner». Da var han enkemann, for Ragnhild døde 3. januar 1898. Jørgen sovna inn 5. oktober 1905.

Kilder:

- Kirkebøker, panteregistre og -bøker, mv. (Digitalarkivet)
- Bygdebøkene for Folldal (Sæter 1920 + Streitlien / Alander 2000) og Dovre (Kaas og Engen)
- Kommunejubileet 1837-1937. Tynset, Alvdal, Folldal (Ivar A. Streitlien, m.fl.)
- Ætt og minne (Per B. Støen)
- Skolehistorie for Folldal (Johannes Ryeng, utrykt manuskript)
- Aviser (Nasjonalbiblioteket: Nettbiblioteket)
- Poststedsdatabasen (Internett)
- Muntlig informasjon

Gravminnet for Ragnhild og Jørgen Kroghaugen står på den gamle kirkebakken ved Folldal kirke, der flere eldre gravminner er ivarettatt etter flytting fra opprinnelig plass. Det er av en litt blågrønn kleberstein. Foto: forf.

Dødsannonse stod i Østerdølen 6. oktober, allerede dagen etter at Jørgen Olsen Kroghaugen døde.